

Дегтярьова О.О.

кандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний економічний університет

Degtiareva Olga

Odessa National Economic University

ФОРМУВАННЯ КОНТРОЛІНГОВОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто дефініції, які пов'язані з механізмом або системою контролінгу, та сформульовано авторське визначення контролінгового механізму щодо енергетичної сфери промислового підприємства. Обґрунтовано концептуальні засади та структурні елементи енергетичного контролінгу. До концептуальних засад належать філософія контролінгу, його принципи, специфічна концептуальна спрямованість енергетичного контролінгу та місце технологій управління. До структурних елементів належать функції, завдання, інструментарій енергетичного контролінгу та його виконавці на підприємстві. Побудовано схему контролінгового механізму управління ефективністю енергетичної системи промислового підприємства, в якій було поєднано концептуальні засади та структурні елементи енергетичного контролінгу.

Ключові слова: контролінг, контролінговий механізм, енергетичний контролінг, ефективність, промислові підприємства.

Постановка проблеми. Енергетичні виклики гостро стоять як перед державою, так і перед промисловими підприємствами, бо саме промисловість є найбільшим споживачем енергетичних ресурсів. До найбільш значущих належать питання енергоефективності, енергозбереження, енергетичної безпеки тощо. Контролінг, зі свого боку, є запорукою забезпечення прозорості, достовірності, своєчасності, оптимальності, узгодженості та системності управлінських рішень, а енергетичний контролінг впроваджує означені принципи в енергетичну сферу промислового підприємства. Таке поєднання сприятиме ефективному менеджменту енергетичної системи підприємства, обґрунтуванню енергоефективних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато досліджень і публікацій присвячені дефініції різноманітних механізмів в економіці, а саме: економічний механізм, організаційний механізм, організаційно-економічний механізм, господарчий механізм, внутрішньовиробничий механізм тощо. Контролінговий механізм стоїть дещо осторонь і не є досить визначеним. Але деякі з науковців, що досліджували феномен контролінгу, намагалися виявити і той механізм, що приводить його в дію. При цьому навіть у самої дефініції немає одностайності. Так, провідний західний фахівець із контролінгу П. Хорват окреслює систему контролінгу, яка тим не менш має всі ознаки механізму [1, с. 20]. Серед вітчизняних дослідників контролінгу також немає одностайності щодо контролінгового

механізму. М.І. Гладких визначає контролінговий механізм як системний інструмент управління діяльністю підприємства [2, с. 43]. Інші називають його механізмом контролінгу, причому О.В. Рибак бачить його як комплексну систему елементів і підсистем управління, комунікацій між ними [3, с. 132], а П. Гудзь і Г. Мізерна – як стержень, навколо якого об'єднані основні елементи організації та управління діяльністю підприємства [4, с. 154]. Д.С. Букреева розглядає сам контролінг як механізм ефективного управління промисловим підприємством [5, с. 19]. Щодо контролінгового механізму для управління енергетичними системами, то такі дослідження ще не проводилися.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити складники контролінгового механізму та сформулювати контролінговий механізм для управління ефективністю енергетичної системи промислового підприємства в контексті наукових положень енергетичного контролінгу.

Виклад основного матеріалу. Формування контролінгового механізму, його наукове представлення й обґрунтування є логічним розвитком концепції контролінгу, бо саме тут закладається підґрунтя для системного впровадження контролінгу на підприємствах та отримання на практиці притаманних йому переваг. Таким чином, слід чітко розуміти, що він являє собою та в чому полягають його особливості. Для цього використаємо авторське визначення контролінгового механізму.

Контролінговий механізм – це сукупність специфічних функцій, побудованих на відповідних принципах, що використовують характерні методи, інструменти і підсистеми забезпечення, в якій відбувається ціле-спрямоване перетворення їхнього впливу на діяльність організації для підвищення її ефективності [6, с. 35]. Таким чином, можна виділити концептуальні та структурні складники контролінгового механізму (рис. 1).

«Філософія» контролінгу будується на його центральному положенні в обґрунтуванні ефективних управлінських рішень за рахунок забезпечення їхньої інформаційно-методичної підтримки та координації окремих підсистем управління. Концептуальні засади енергетичного контролінгу ґрунтуються на базових принципах контролінгу. Вітчизняні дослідники ще ведуть дискусію щодо них, а серед західних науковців вона вже закінчилася, і її результати зафіксовані в стандарті якості з контролінгу «Qualitätsstandards im Controlling. DIN SPEC 1086:2009-04». Згідно з цим стандартом контролінг має чотири фундаментальні принципи: прозорість, достовірність, оптимальність і узгодженість [7].

Таким чином, згідно з означеними принципами, енергетичний контролінг має бути спрямованим на прозорість процесів і результатів в енергетичній сфері; інформаційно-аналітичну підтримку управлінських рішень, наприклад щодо споживання і витрат на енергоносії; оптимізацію розподілення внутрішніх ресурсів компанії, які спрямовані на забезпечення енергоефективності та енергозбереження; узгодженість цілей

і завдань енергетичного спрямування на всіх рівнях управління, орієнтацію на досягнення поставлених цілей з енергоефективності, енергозбереження та енергобезпеки. З огляду на застосування енергетичного контролінгу у вітчизняних умовах та спираючись на дослідження українських науковців щодо принципів контролінгу, вважаємо за доцільне доповнити перелік принципів енергетичного контролінгу принципом своєчасності, тобто важливою є саме своєчасна інформаційно-аналітична підтримка управлінських рішень стосовно енергетичних питань, і принципом системності, тобто енергетичний контролінг є орієнтованим на системне, комплексне вирішення енергетичних проблем, що виникають на підприємстві. Розвиток концептуальних засад контролінгу завжди супроводжувався увагою до його взаємодії з менеджментом і технологіями управління. Не є винятком і енергетичний контролінг. Якісні зміни в обсягах енергоспоживання, ступені енергозбереження тощо залежать від суб'єктивного впливу та його вагомості внаслідок прийняття управлінських рішень.

Функціональне наповнення контролінгу визначається поставленими перед організацією цілями і включає в себе ті види діяльності, які забезпечують досягнення цих цілей. У енергетичного контролінгу функціонал спрямований на енергетичні об'єкти, які забезпечують безперебійну реалізацію енергетичних процесів. Для виконання функцій та завдань контролінгу потрібен відповідний інструментарій. Енергетичний контролінг у своєму арсеналі поєднує деякі

Рис. 1. Контролінговий механізм в енергетичній сфері

контрольно-технічні інструменти з традиційними фінансово-економічними інструментами для реалізації своєї мети – підвищення економічної та енергетичної ефективності на підприємстві.

Важливим структурним елементом контролінгового механізму в енергетичній сфері є структурні підрозділи або окремі виконавці, що будуть займатися контролінговою роботою в енергетичній сфері. Зазвичай енергетичні питання є прерогативою енергетичної служби промислового підприємства або головного енергетика. Введення міжнародного стандарту ISO 50001:2011 «Energy management systems – Requirements with guidance for use» («Системи енергоменеджменту – вимоги та керівництво щодо використання») передбачає залучення до прийняття управлінських рішень в енергетичній сфері також вищого керівництва підприємства. Це пов'язано з тим, що система енергетичного менеджменту має охоплювати все підприємство загалом, а не тільки енергетичне господарство. Крім того, реалізація амбітних цілей з енергоефективності та впровадження енергетичної політики можлива тільки у разі зацікавленості в них топ-менеджменту або власника компанії. Зафіксований у стандарті етап аналізу з боку керівництва є квінтесенцією прагнення авторів ISO 50001:2011 чітко поєднати систему енергетичного менеджменту з найвищою ланкою керівництва компанії. Очікується, що керівник перевірить виконання всіх зазначених етапів, їх документування, внесе свої корективи та рекомендації щодо покращення як функціонування системи енергоменеджменту, так і рівня енергоефективності.

Очевидно, що керівнику знадобиться помічник-консультант, який добре орієнтується в економічних питаннях з енергетичної сфери. У таких умовах доцільно створювати як мінімум посаду енергетичного контролера, а як максимум – службу енергетичного контролінгу. Якщо керівництво не намагається впроваджувати в діяльність підприємства міжнародний стандарт ISO 50001:2011, але зацікавлено у підвищенні рівня енергоефективності та економічності енергетичних процесів, то впровадження концептуальних засад, виконання функцій та використання інструментарію енергетичного контролінгу можна доручити енергетичній службі підприємства.

Слід зазначити, що контролінговий механізм в енергетичній сфері створюється для системного, а не ручного управління енергетичними процесами з чіткою спрямованістю на їхню ефективність (див. рис. 1).

Висновки. Таким чином, наведені наукові засади формування контролінгового механізму в енергетичній сфері демонструють можливість системного впровадження енергетичного контролінгу на промислових підприємствах. Енергетичний контролінг має великий потенціал розвитку як у вітчизняних, так і в міжнародних компаніях. В часи, коли енергетична безпека є запорукою розвитку підприємства, функціональний інструментарій енергетичного контролінгу здатен вивести підприємства на принципово новий рівень енергоефективності, енергозбереження і потенціалу впровадження нетрадиційних джерел енергії.

Подальші дослідження мають продемонструвати практичну доцільність впровадження енергетичного контролінгу на засадах сформованого контролінгового механізму.

Список літератури:

1. Хорват П. Концепция контроллинга: Управленческий учет. Система отчетности. Бюджетирование. Horváth&Partners; пер. с нем. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 269 с.
2. Гладких М.І. Контролінговий механізм у системі управління підприємством : дис. канд. ек. наук : 08.06.01, Донецьк, 2002. 217 с.
3. Рибак О.В. Формування механізму контролінгу в управлінні результативною діяльністю підприємства : дис. канд. ек. наук : 08.00.04. Хмельницький, 2014, 248 с.
4. Гудзь П. Мізерна Г. Інститут контролінгу в системі управління підприємством. Підприємництво, господарство і право, 2006. № 9. С. 154–156.
5. Букресєва Д.С. Контролінг – механізм ефективного управління підприємством: монографія. М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т. Дніпро: НГУ, 2017. 178 с.
6. Degtiareva O., Mohammed Ali N.A. Controlling mechanism in the health care sector: features and implementation in Ukraine and Kurdistan. Socio-economic research bulletin. Collection of scientific works, 2015, № 4(59), с. 32–38.
7. DIN Deutsches Institut für Normung e.V. Qualitätsstandards im Controlling. DIN SPEC 1086:2009-04. 2009. URL: https://www.igc-controlling.org/fileadmin/downloads/SPEC1086_Druckmanuskript_ohne-Titelblatt.pdf (дата звернення: 02.06.2020).

References:

1. Horváth P. (2005) *Konzeptiya kontrollinga: Upravlencheskiy uchet. Sistema otchetnosti. Budzhetirovanie* [Controlling concept: Managerial accounting. Reporting. Budgeting]. Moscow: Alpina Business Books, 269 p.
2. Gladkikh M. I. (2002) *Kontrolingoviy mechanism u systemi upravlinnya pidpryemstvov* [Controlling mechanism in management system of enterprise], Ph.D. thesis: 08.06.01. Donezk, 217 p.
3. Rybak O.V. (2014) *Formuvannya mekhanizmu kontrollingu v upravlinni rezultatyvnoy diyalnistyu pidpryemstva* [Formation of controlling mechanism in management of effective activity of enterprise]. Ph.D. thesis: 08.00.04. Khmelnyzky, 248 p.
4. Gudz P. Mizerna G. (2006) *Institut kontrollingu v systemi upravlinnya pidpryemstvov* [Controlling institution in management system of enterprise]. Entrepreneurship, Economy and Law, no. 9, pp. 154–156.

5. Bukreeva D.S. (2017) *Kontrolling – mekhanizm effektivnogo upravlinnya pidpnyemstvom* [Controlling as a mechanism of effective management of enterprise]. National Mining University. Dnipro: NGU, 178 p.
6. Degtiareva O., Mohammed Ali N.A. (2015) *Controlling mechanism in the health care sector: features and implementation in Ukraine and Kurdistan*. Socio-economic research bulletin. Collection of scientific works, no. 4(59), pp. 32–38.
7. DIN Deutsches Institut für Normung e.V. (2009) *Qualitätsstandards im Controlling*. DIN SPEC 1086:2009-04. Available at: https://www.igc-controlling.org/fileadmin/downloads/SPEC1086_Druckmanuskript_ohne-Titelblatt.pdf (accessed 02.06.2020).

ФОРМИРОВАНИЕ КОНТРОЛЛИНГОВОГО МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрены дефиниции, связанные с механизмом и системой контроллинга, а также сформулировано авторское определение контроллингового механизма применительно к энергетической сфере промышленного предприятия. Обоснованы концептуальные основы и структурные элементы энергетического контроллинга. К концептуальным основам относятся философия контроллинга, его принципы, специфическая концептуальная направленность энергетического контроллинга и место технологий управления. К структурным элементам относятся функции, задачи, инструментарий энергетического контроллинга, а также реализующие его структурные подразделения. Построена схема контроллингового механизма управления эффективностью энергетической системы промышленного предприятия, в которой объединяются концептуальные положения и структурные элементы энергетического контроллинга.

Ключевые слова: контроллинг, контроллинговый механизм, энергетический контроллинг, эффективность, промышленные предприятия.

FORMATION OF CONTROLLING MECHANISM FOR ENERGY MANAGEMENT ON MANUFACTURING ENTERPRISE

The paper is dedicated to development of controlling concept that is often called also as «management control» in English speaking area. It focuses on energy controlling as a new direction of the mentioned concept and it considers the controlling mechanism as an important part of implementation of controlling concept in practice. The existing definitions of controlling mechanism were examined in the paper. Obviously there is no common definition of controlling mechanism; moreover, European researchers use predominantly the term “controlling system” in the same meaning. Therefore, the author definition was used to design controlling mechanism for energy sector of manufacturing enterprise [6, p. 35]. Thus, the controlling mechanism is a set of specific functions built on the relevant principles, it uses corresponding methods, tools and supporting subsystems to increase efficiency of organization. Beside efficiency controlling contributes also transparency, reliability, timeliness, optimality, and consistency of managerial decisions. Energy controlling, in its turn, implements these principles in the energy sector. This synergy contributes the effective energy management on a manufacturing enterprise. Design of controlling mechanism in energy sector includes conceptual basis and structural elements of energy controlling. The conceptual framework covers the philosophy of controlling, its principles, specific conceptual orientation of energy controlling and management/control technologies. The structural elements include functions, tasks, tools of energy controlling, as well as structural unit/department to implement them. They all are to generate managerial decisions to impact energy processes of manufacturing enterprises for better efficiency or energy efficiency. Energy controlling has a great potential to be implemented in Ukrainian, as well as in international companies. At a time when energy challenges are very essential to enterprise development, the functional tools of energy controlling are able to bring companies to absolutely new level of energy efficiency, energy saving and usage of renewable energy sources.

Key words: management control, controlling mechanism, energy controlling, efficiency, manufacturing enterprise.